

3 October '25

Animisme,

Spiritisme en Feticisme

onder de volken van den Ned.-Indischen Archipel

DOOR

Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS

Groote Godsdiensten. 14

BAARN — HOLLANDIA-DRUKKERIJ — 1925

Al pratende met...

den dichter **GEERTEN GOSSAERT**
den prozaschrijver **FELIX TIMMERMANS**
den dichter **ALBERT BESNARD**
den essayist **Ir. L. J. M. FEBER**
den dichter **Mr. J. C. BLOEM**
den journalist-prozaschrijver **Mr. P. H. RITTER Jr.**
en anderen.

Lees de belangrijke vraaggesprekken in „**DEN GULDEN WINCKEL**”. Een abonnement à f 4.75 p. jaargang; franco p. post f 5.— stelt U daartoe in de gelegenheid. Verschillende Boekhandelaren hebben bovendien voortaan ook losse nummers in voorraad (à f 0.45 p. nr.). Vraag er den Uwen naar.

Een abonnement op „Den Gulden Winckel” houdt U op de hoogte van het litteraire leven van den dag. Speciaal voor D. G. W. geteekende Karikaturen en Karikatuur-portretten door **TON KELDER** en **WYBO MEYER**.

Wie zich voor 1926 abonneert, kan het November- en December-nr. van den loopenden Jaargang gratis bekomen!

UITGAVE HOLLANDIA-DRUKKERIJ TE BAARN

Compleet is verschenen bij de **Hollandia-Drukkerij te Baarn:**

GROOTE DENKERS

(Vierde Reeks)

DOOR: Prof. Dr. B. J. H. OVINK; Prof. Dr. Jhr. B. H. C. K. v. D. WYCK; G. J. A. JONKER en P. v. D. ELST

Prijs bij intekening (6 nrs.) f 3.—. Afz. nrs. f 0.60

Compleet gebonden f 3.90

In deze Nieuwe Reeks, welke min of meer een aanvulling bedoelt te geven op de bekende series van Dr. A. H. DE HARTOG en JULIUS DE BOER, zijn verschenen: **Henri Bergson**, door Prof. OVINK. — **Friedrich Nietzsche** (2^e druk), door Prof. v. D. WYCK. — **Sören Kierkegaard**, door G. J. A. JONKER. — **Hermann Ulrici**, door P. v. D. ELST. — **Gustav Theodor Fechner**, door P. v. D. ELST. — **Herbert Spencer**, door P. v. D. ELST.

LM
1260

Animisme, Spiritisme en Feticisme
onder de volken
van den Nederlandsch-Indischen Archipel

DOOR

PROF. DR. A. W. NIEUWENHUIS

Al pratende met...

den dichter **GEERTEN GOSSAERT**
den prozaschrijver **FELIX TIMMERMANS**
den dichter **ALBERT BESNARD**
den essayist **Ir. L. J. M. FEBER**
den dichter **Mr. J. C. BLOEM**
den journalist-prozaschrijver **Mr. P. H. RITTER Jr.**
en anderen.

Lees de belangrijke vraaggesprekken in „**DEN GULDEN WINCKEL**”. Een abonnement à f 4.75 p. jaargang; franco p. post f 5.— stelt U daartoe in de gelegenheid. Verschillende Boekhandelaren hebben bovendien voortaan ook losse nummers in voorraad (à f 0.45 p. nr.). Vraag er den Uwen naar.

Een abonnement op „Den Gulden Winckel” houdt U op de hoogte van het litteraire leven van den dag. Speciaal voor D. G. W. geteekende Karikaturen en Karikatuur-portretten door **TON KELDER** en **WYBO MEYER**.

Wie zich voor 1926 abonneert, kan het November- en December-nr. van den loopenden Jaargang gratis bekomen!

UITGAVE HOLLANDIA-DRUKKERIJ TE BAARN

Compleet is verschenen bij de **Hollandia-Drukkerij te Baarn**:

GROOTE DENKERS

(Vierde Reeks)

DOOR: Prof. Dr. B. J. H. OVINK; Prof. Dr. Jhr. B. H. C. K. v. D. WYCK; G. J. A. JONKER en P. v. D. ELST

Prijs bij intekening (6 nrs.) f 3.—. Afz. nrs. f 0.60

Compleet gebonden f 3.90

In deze Nieuwe Reeks, welke min of meer een aanvulling bedoelt te geven op de bekende series van Dr. A. H. DE HARTOG en JULIUS DE BOER, zijn verschenen: **Henri Bergson**, door Prof. OVINK. — **Friedrich Nietzsche** (2e druk), door Prof. v. D. WYCK. — **Sören Kierkegaard**, door G. J. A. JONKER. — **Hermann Ulrici**, door P. v. D. ELST. — **Gustav Theodor Fechner**, door P. v. D. ELST. — **Herbert Spencer**, door P. v. D. ELST.

LM
1260

Animisme, Spiritisme en Feticisme
onder de volken
van den Nederlandsch-Indischen Archipel

DOOR

PROF. DR. A. W. NIEUWENHUIS

HE
BE
DU
IM

Onder de beschavingsverschijnselen, die ons door hun veelzijdig belang boeien kunnen, behooren voorzeker die, welke betrekking hebben op de volksphilosophie en volksgodsdiensten, die voor de kindsheid der menschelijke samenlevingen kenmerkend zijn en onder den naam van animisme worden saamgevat. Zij hebben voor de nu beschaafde volken den grondslag gevormd, waaruit de hoogste uitingen hunner samenlevingen zich later hebben ontwikkeld en zijn nu nog de overtuigingswereld van die volken hier op aarde, aan welke wij onze voorstellingen toetsen omtrent de levenswijze van ons ras in tijden, waaromtrent berichten uiterst spaarzaam zijn of geheel ontbreken.

Een deel van de bevolking der Oost-Aziatische eilanden verkeert nog in den toestand van zoo primitieve beschaving, dat waar zij als in de binnenlanden der Groote Soenda-eilanden in het Westen en in de omgeving van Nieuw Guinea in het Oosten weinig de werking van vreemde volken heeft ondervonden, zij nog een vrij zuiver beeld van deze ook wel natuurgodsdiensten genoemde wijsgeerige stelsels te zien geven. De andere volken als Javanen, Maleiers, Makassaren, Boegineezen enz., die door een vooruitgang in ontwikkeling, hoofdzakelijk aan Zuid-Aziatische volken ontleend, hooger staan, zijn toch nog slechts ten deele

het standpunt ontgroeid, waarop de animistische denkbeelden heerschen. Zij denken nog veeltijds animistisch onder door Hindoes en Mohammedanen in zwang gebrachte vormen en benamingen, zoodat van eene werkelijke verheffing dezer volken boven de animistische overtuigingswereld toch nog geen sprake is.

Om het gewicht dezer bijzonderheden goed te vatten, moet in aanmerking genomen worden, dat de mensch op dat standpunt van ontwikkeling zich door zijne animistische denkbeelden in al zijne handelingen leiden laat en alle verschijnselen zijner samenleving daarvan een uitvloeisel zijn. Bij zijn landbouw, jacht, vischvangst en industrie wordt hij door deze godsdienstige overtuiging evengoed beheerscht als bij het verrichten van bezweringen, het brengen van offers enz.

De tijd ligt nog niet zoo ver achter ons, dat zelfs zendelingen, die er op uit zijn de inboorlingen van den Archipel door de invoering van het Christendom te hervormen, het eigenlijk beneden zich achtten, om van deze grondslagen van het te bestrijden heidendom goed kennis te nemen.

Gelukkig voor de uitkomsten der bekeeringspogingen geraakt men in latere jaren wat beter vertrouwd met de hooge beteekenis, die dit geloof van den primitieven mensch voor hem heeft en met de groote verbreiding en macht, die de hierop gebaseerde gewoonten zelfs onder volken van Christelijke, Mohammedaansche en Brahmanitische geloofsbelijdenis in onze koloniën nog heden ten dage bezitten. Trouwens zelfs belangstelling in wijde kringen is daarvoor gewekt, daar men er zich nu rekenschap van geeft, dat alle volken der aarde op een bepaald standpunt van ontwikkeling deze wijsgeerige opvatting omtrent het wezen van zichzelf en van hunne omgeving huldigen en dat zelfs onder de hoogst beschaafde volken verschijnselen van animistischen oorsprong als overblijfsels van vroeger geloof volstrekt niet zeldzaam zijn.

Voor de groote overeenkomst in aanleg van de verschillende menschenrassen, vooral in geestelijken aanleg, levert deze algemeene verbreiding van het animisme een belangwekkend bewijs, daar hieruit blijkt, dat zij op een zelfde standpunt van ontwikkeling in verschillend milieu levende, daarop toch psychisch op gelijke wijze, zelfs met hunne wijsgeerige bespiegelingen en geloof reageeren.

Oorzaken van het ontstaan

Welke zijn nu die voorstellingen en welke omstandigheden leiden er toe?

Voor eene juiste opvatting hieromtrent dient men er zich eerst rekenschap van te geven, dat de primitieve mensch in onderscheiding van zijn hoog ontwikkelde natuurgenoot niet in het bezit is van het beschavingsmateriaal, dat gedurende vele eeuwen door het werk der geestelijk hoogstaande personen uit tallooze geslachten is verzameld; dit geeft ons nu een inzicht in den samenhang en het wezen der dingen en hoe gebrekking zulks in menig opzicht ook nog moge zijn, toch verleent het een vasten grondslag voor een rationeel doen en laten, vooral met betrekking tot de natuurlijke omstandigheden, waarin wij leven.

Het betrekkelijk hoog standpunt van ontwikkeling van onzen landbouw, onze industrie, onzen handel en vele nuttige wetenschappen is op de natuur met behulp van die samenwerking veroverd. Zulk een inzicht en de daaraan ontleende hulpmiddelen ontbreekt aan volken als de Bataks, Dajaks, Toradja's, Alfoeren en Papoea's, om bij onzen Archipel te blijven. In hunne vele kleine, weinig met elkaar voeling houdende, veelal zelfs onderling vijandige vestigingen is men wel in het bezit van kennis omtrent vele feiten uit de eigen kleine omgeving, maar in de daar heerschende opvattingen omtrent de levenlooze en levende wereld komt het treffend uit, hoe weinig

heen herbergen zielen van gelijken aard. Alles is dus bezield, wordt bewoond door een ziel (animus) waarvan animisme of wel door meer vrij rondwarende geesten (spiritus) waarvan spiritisme. De voorstellingen omtrent ziel en geest naderen elkaar daardoor, dat ook een ziel haar lichaam tijdelijk verlaten kan en bij den dood geheel verlaat.

De meeste dezer zielen en geesten worden als machtiger dan die van den mensch opgevat; de voorstellingen nu, die verbonden zijn met zielen van voorwerpen, welke den bezitter van dat voorwerp kunnen beschermen en geluk en voorspoed aanbrengen, worden onder den naam van feticisme samengevat, naar een West-Afrikaansch woord fetisch, omdat onder de negers het geloof aan fetisch bijzonder sterk ontwikkeld is.

Deze drie groepen van animistische voorstellingen, animisme, spiritisme en feticisme komen slechts hoogst zelden ieder afzonderlijk voor, meestal en zoo ook onder de bevolking van den Indischen Archipel worden zij, hoewel in verschillende mate ontwikkeld, gezamenlijk als geloof aangehangen.

De mensch

De mensch en zijne levensverschijnselen vormen dus voor de inlanders van den Indischen Archipel de basis van hun oorspronkelijk geloof, vandaar dat hunne begrippen hieromtrent voorop dienen gesteld te worden. In het algemeen verbinden zij de uitingen van hun menschzijn met de aanwezigheid van meer dan één ziel; er twee te bezitten gelooven de Javanen, Maleiers, Makassaren en Boegineezen, Dajaks en Toradja's, in drie de meeste Bataks, Niassers en de Soendaneezen op Java, terwijl sommige Bataks er zelfs zeven aannemen.

Om niet het gevaar te loopen met door invloeden van buiten den Archipel (Hindoeïsme en Islam) gewijzigde denkbeelden in aanraking te komen, moeten wij een voorbeeld voor deze begripswereld kiezen onder

de verst van de kusten levende stammen, bijv. onder de Bahau-Dajaks van Midden-Borneo. Zij gelooven, dat een mensch uit levenlooze stof bestaat en tot leven komt door de aanwezigheid van twee zielen, van welke er een, de ton loewa, de levenskracht, het vegetatieve leven, voorstelt, de andere, de broewa, de geestelijke verschijnselen veroorzaakt. De eerste, de ton loewa, is gedurende het leven vast aan het lichaam gebonden en verlaat dit niet voor na den dood, maar blijft zich dan bij de begraafplaats ophouden; de tweede, de broewa, kan zoowel onder natuurlijke verhoudingen, b.v. gedurende den slaap, het lichaam tijdelijk verlaten en wat zij bij het rondwaren ziet, droomt dan de slapende, als onder abnormale omstandigheden, bijv. door schrik of andere onaangename gemoedsbewegingen, door de inwerking van booze geesten enz. Deze laatste afwezigheid heeft voor den mensch tegenspoed, ziekte of den dood ten gevolge.

Na een gewoon sterven, na ziekte bijv., heeft deze broewa een heerlijk aardsch leven in een hemel; is iemand op aangrijpende, meer plotselinge wijze om het leven gekomen, bijv. op het slagveld, door verdrinken, bij eene bevalling, dan wordt dit als een straf der goden opgevat en aan zijne ziel dit hemelsch verblijf ontzegd. Om aan de boosheid van zulk een vertoornde ziel te ontkomen, wordt door de nabestaanden met deze lijken bij de begrafenis op dikwijls hoogst eigenaardige wijze gesold (zie pag. 18).

Hoewel de Maleische volken en de Javanen sedert het begin onzer jaartelling meer of minder onder den invloed van Hindoe's, na 1200—1500 onder dien der Mohamedanen en nu 400 jaar onder Europeesche inwerking gestaan hebben, huldigt de massa van het volk onder hen toch nog deze of overeenkomstige denkbeelden.

Zij duiden de vegetatieve ziel in het algemeen aan met woorden, die ook voor adem (njawa) gebruikt worden, de meer geestelijke ziel heet onder Maleische

volken semangat met afleidingen hiervan, op Java ook semangat of wel sukma. Onder de Javanen leeft de laatste na den dood in den hemel voort.

Men denkt zich deze zielen door het geheele lichaam verbreid; het hoofd is echter meer bepaald de toegang voor de semangat; verder worden hart en lever in het bijzonder met de zielen in verbinding gebracht, terwijl Bahau's en andere volken zich voorstellen, dat zij met hun buik denken.

Door alles, wat een inlander aangenaam vindt, als lekkere spijzen, mooie voorwerpen, het opzeggen of zingen van de door hen zelf zoo geliefde overleveringen en verhalen wordt naar zijne meening ook een ziel en een geest aangenaam aangedaan, en tot blijven of terugkeeren bewogen, vandaar dat offers en bezweringen in hoofdzaak daaruit bestaan; door alles, wat een inlander zelf tegenstaat of verschrikt, dreigt ook zijn ziel beangst en op de vlucht gedreven te worden, derhalve door stank, schrik voor alles ongewoons (bij de weinig behaarde, tengere inlanders bijv. een lange baard en een zwaar, groot lichaam, verder wetenschappelijk onderzoek als meten of fotografeeren van hun persoon), door inwerking van booze geesten, door hevige natuurverschijnselen enz. Deze alie kunnen hem dus tegenspoed, ziekte en dood veroorzaken, vandaar zijn weerzin daartegen.

Als logisch gevolg van deze opvatting wordt bij tegenspoed en ziekte, welker ware oorzaken onbekend zijn, in hoofdzaak hulp van het brengen van offers aan de eigen ziel en aan den vertoornden boozen geest en van het doen van bezweringen verwacht.

Wanneer wij de wording der beschaving in den Indischen Archipel uit den loop der geschiedenis nagaan en dan zien, dat reeds sedert het begin onzer jaartelling hoogbeschaafde Voor- en Achter-Indiërs, Arabieren, Chineezers enz. daar als handelaars en heerschers hun invloed hebben doen gelden, dan verbaast het ons

niet, dat deze oorspronkelijke voorstellingen bij vele stammen door aanraking met die volken meer of minder gewijzigd zijn. Een der merkwaardigste heeft de heer A. C. KRUYT in de laatste jaren bekend gemaakt.

Volgens hem zouden de Toradja's in Midden-Celebes de zielen van zichzelf en van hunne omgeving opvatten als onderdeelen van een alles doordringende wereldziel (waarvoor echter een naam bij hen ontbreekt); verder is er gedurende het leven slechts een ziel, de tanoana, in het menschelijk lichaam aanwezig. Na den dood bestaat deze als angga, spook, voort.

Ook de beteekenis van het offer is voor de Toradja's eene andere als boven aangegeven.

Het geloof aan eene overeenkomstige bezieling van dieren, planten en levenlooze voorwerpen is voor de inlandsche maatschappij gewichtig in zijne gevolgen, daar het aanleiding geeft tot het brengen van talrijke offers en het doen van bezweringen in plaats van het zoeken van toevlucht tot eene rationeele bestudeering der natuur en het gebruik maken van de daarbij verworven kennis.

Dieren

Aan dieren kent men veelal een enkele ziel toe, vooral aan de huisdieren en aan die dieren in 't veld, welke om de een of andere reden voor een volksstam gewichtig zijn. Bij den veeteelt in den archipel heeft dit het gevolg, dat men voor het gedijen der dieren veel meer van offers en bezweringen dan van eene rationeele verzorging verwacht, welke laatste dan ook onder het volk altijd alles te wenschen overlaat. Vandaar de geringe hoedanigheden van vee, paarden en andere huisdieren, als niet bijzondere omstandigheden dat tegengaan. Als deze laatste kunnen bv. gelden de door het klimaat veroorzaakte aanwezigheid van grasvlakten in de Bataklanden, Zuid-Celebes en op de

kleine Soenda-eilanden, op Java de vroegere zorg der regenten en andere hoofden voor de paardenfokkerij en voor al deze streken de vroegere belemmering van den uitvoer der beste paarden, die nu overal snelle degeneratie heeft doen intreden.

Een zeer bijzonderen vorm neemt dit geloof aan in de overtuiging, dat de zielen van sommige dieren aan de voorouders van den mensch ontleend kunnen zijn. In de Maleische landen en op Java is dit het geval bij den geduchten tijger, ook bij de zoo gevaarlijke krokodillen onder de Maleiërs en Alfoeren, onder de Minahassers bij de apen, onder de Makassaren bij de palingen, onder de Alfoeren bij den casuaris, onder de Soembaneezen bij de verwilderde paarden, onder de Bahau-Dajaks bij al het horensdragend vee, als wilde runderen en herten. Deze laatsten gelooven, dat de zielen der Maleiërs in de zwijnen over kunnen gaan, daar zij als Mohammedanen geen varkenvleesch eten.

Die overtuiging heeft ten gevolge, dat dergelijke dieren slechts bij uitzondering gedood, veel minder nog gegeten worden; men spreekt van hen ook slechts met bijzondere namen als adji (vorst) voor krokodillen bijv.

Hierdoor verklaart zich het verschijnsel, dat de bevolking het dooden dezer gevaarlijke wilde dieren door Europeanen met angst voor haar welvaren aanziet. Zij zelf onderneemt slechts een jacht op die exemplaren, welke zich aan stamgenooten vergrepen hebben.

Algemeen is de volksovertuiging, dat sommige menschen tijdelijk in een dier, bijv. tijger (Javanen en Sumatranen), vuurvlieg (Bali), krokodillen (Lombok) over kunnen gaan en zoo gevaarlijk voor hun medemenschen worden. Dus een weerwolfgeloof of lykantropie.

Planten

Uit een theoretisch oogpunt belangwekkend, van praktisch standpunt zeer gewichtig in zijne gevolgen is voor de landbouwende volken en stammen in den

Archipel hun geloof in het bezielde zijn der planten, in het bijzonder van hunne landbouwgewassen, voor de Groote Soenda-eilanden vooral van de rijst. De groote zorg voor den oogst van dit hoofdgewas uit zich hier dan ook in de eerste plaats als een ingewikkeld stelsel van offers en bezweringen van de eerste tot de laatste bewerking zoowel voor den akker als voor de rijst zelf. Een in ons oog rationeel verzorgen van den aanplant wordt van veel minder invloed geacht en daarom veel te veel verwaarloosd. Vandaar, dat de opbrengst van de rijstooft onder de Javanen zoo sterk achter staat bij die, onder Europeesch systeem verkregen; tevens echter verklaart dat de groote vasthoudendheid aan oude gewoonten ook van den overigen in geestesgaven niet misdeelden Javaan. Slechts toeneming in ontwikkeling kan hier helpen. Naar plaats en volksstam zijn de bezweringen en offers bij den landbouw verschillend, maar alle berusten zij op dezelfde opvattingen.

Als een merkwaardig bewijs, hoezeer ook op dit primitief standpunt van ontwikkeling de mensch niet voldaan is zonder een oogenschijnlijk logisch verband in zijne denkbeelden, moge de in den Archipel sterk verbreide mythe dienen, die een verklaring geeft van de bezieling der landbouwgewassen en tevens als voorbeeld kan dienen, welke veranderingen animistische verschijnselen door het Hindoeïsme hebben ondergaan. Onder de nog oorspronkelijke Bahau Dajaks luidt zij:

In het stamland der Kajan-Dajaks, Apo Kajan, woonde eens een kinderloos echtpaar BATANG TIMONG en zijn vrouw OENIANG. Op aanraden der geesten ging de man in het bosch een bepaald soort rotan zoeken, waarna hem kinderen zouden geboren worden. Na meer dan een jaar vruchteloos zoeken keerde hij naar huis terug, maar vond zijne vrouw OENIANG overleden. Deze had namelijk in den verboden tijd zitten naaien, maar de goden hadden haar gestraft door een naald uit den hemel op haar pink te doen vallen, waardoor

eene niet te stelpen bloeding optrad en zij stierf. (Daar de Dajaks eene bloeding niet weten te stelpen, sterven zij licht aan eene bloeding uit een kleine arterie). Uit haar bloed ontstond toen echter de rijst, uit haar lichaam de bananen, uit haar armen de kladi (knolgewas) enz. Door deze afkomst wordt de menschelijke ziel der landbouwgewassen verklaard. De Menangkabauers hebben een overeenkomstige overlevering.

Onder de Javanen dragen de betrokken personen Hindoenamen en zijn goden geworden. De planten, die op droge velden geplant worden, ontsproten uit het lichaam der godin Retna-Doemilah, na haar dood Tisna-Wati geheeten, de sawah-planten uit dat van Déwi-Sri, de vrouw van den god Wisjnoe, die nog de op Java algemeen vereerde godin bij den sawahbouw is. Beiden waren zij plotseling gestorven door de vervolgingen van verliefde goden en uit hare graven in het land Mendang-Kemoelan sproten de latere cultuurplanten. De hoofdgod Batara Goeroe verklaarde toen aan de menschen: „In die planten zit de ziel van Tisna Wati en daarom moeten zij goed verzorgd worden, vooral ook omdat zij den menschen voortaan tot voedsel zullen strekken en nuttiger zullen zijn dan de boschproducten, die zij tot nu gebruiken. Hetgeen uit het hoofd komt, heet klapa (cocos), uit den navel pari (rijst)” enz.

Gelijk men ziet een verhindouscht verhaal van Indonesischen oorsprong, daar het onder de Hindoe's zelf niet voorkomt.

Ook de exploitatie van boomen uit het bosch, die of als het ijzerhout voor bouwdoeleinden of als de kamferboom om zijn product zeer op prijs gesteld worden, zijn om hun bezielde zijn in de onderscheiden streken van Indië het voorwerp van ingewikkelde stelsels van offers en bezweringen.

Voorwerpen

Bijna niet minder geeft het geloof aan bezieling van

levenlooze voorwerpen aanleiding tot bijzondere plechtigheden, offers en bezweringen; in hooge mate beheerscht het dan ook het doen en laten der inlanders in het dagelijksch leven. Vooral springt dit in het oog bij voorwerpen van groot nut als wapens en gereedschappen. Om met deze wat goeds te kunnen verrichten, worden offers en bezweringen voor het gunstig stemmen der bezielende geesten dezer voorwerpen nog noodiger geacht dan de handigheid bij het gebruik (het besmeren met offerbloed der wapens bij de Dajaks na den terugkeer van een sneltocht, het offeren der Javanen aan landbouwwerktuigen en aan rijkssieraden, dat der smeden aan hun gereedschap bij Javanen, Dajaks, Bataks enz.). Andererzijds wordt hun ziel beschermd tegen de inwerking der booze geesten door het aanbrengen van afbeeldingen van monsters, genitalia en andere afweermiddelen, wat door styleering onder den invloed van het hoog ontwikkeld kunstgevoel dezer volken tot zeer merkwaardige versieringen dier wapens heeft gevoerd. (Dajaks, Javanen, Balineezen, Makassaren). De rijkssieraden spelen door hunne machtige bezieling zelfs een staatkundige rol, daar aan hun bezit de opperheerschappij in bepaalde rijken gebonden is of was (onder Makassaren, Boegineezen en Bandjareezen o. a.). Welk een hooge waarde oude erfstukken (poesaka) vooral daarom in Indië vertegenwoordigen, weet iedereen, die er langeren tijd met inlanders verkeerde.

In die gevallen, waarin men aan deze voorwerpen een grooten invloed op het lot van den bezitter of van een rijk toeschrijft, heeft men met zuivere verschijnselen van feticisme te doen. Als voorbeeld van zulk een fetisch uit eene primitieve omgeving moge dienen, dat mij bij mijn vertrek van den Boven-Kapoeas in 1898 door de oude hoofdpriesteres OESOEN een oud zwaard tot beveiliging op reis werd medegegeven. Dit ging vergezeld van eene bezwering, waarbij zij aan den

geest in het zwaard vertelde, waarom zij dit zwaard aan mij overdroeg, namelijk omdat het mij zou beschermen; verder waarheen de reis zou gaan, naar den Boven-Mahakan en den Boven Kajan en ten slotte, dat ik haar voor het zwaard iets fraais in ruil zou geven.

Goden en geesten

In alle streken, waar de bovenstaande animistische opvattingen omtrent den mensch en zijne omgeving heerschen, heeft men ter verklaring van natuurverschijnselen, onweer, hevigen wind, regen enz. en van andere gebeurtenissen zijn toevlucht gezocht tot het aannemen van vrij rondwarende geesten van lagere en hogere orde, de eersten houden hun verblijf op aarde, de laatsten in een hemel er boven of in een onderwereld. Deze moeten naar de hun toegeschreven, groote macht over de aardsche gebeurtenissen goden genoemd worden.

Een hoogst opmerkelijk verschijnsel is het, dat in de voorstelling der meeste volken in den Archipel als heer der heirscharen dezer geesten een wezen troont, dat als schepper van het heelal, beheerscher der wereldgebeurtenissen, bestuurder van 's menschen lot en kastijder der overtreders wordt beschouwd. De lagere goden en geesten worden van hem meer of minder afhankelijk geacht en zijn de werktuigen in zijn hand, waarmede hij zijn wil tot uitvoering brengt. De inlandsche namen, die dit opperwezen draagt, kunnen vertaald worden met „schepper” bij de Toba-Bataks, „onze hooge vader” bij de Bahau-Dajaks, „maker van den mensch” of ook „heer van den mensch, die opschrijft” op Boeroe, „grootmachtige god” in de Noord-Minahassa enz.

Wij vinden dus hier ook onder weinig ontwikkelde volken een monotheïsme in beginsel. De vraag of dit begrip is ingevoerd door de Hindoe's, dan wel of het oorspronkelijk aan de archipelbevolking eigen is,

schijnt zeker gerechtvaardigd, maar is voor bepaalde beantwoording nog niet rijp.

Een opmerkenswaardig verschijnsel bij de vereering, die deze geesten- en godenwereld ten deele valt, is dat terwijl de massa van het volk zich vooral laat leiden door haar geloof aan geesten, de hoofden, priesters en priesteressen en andere geestelijk meer ontwikkelde lieden in een stam bij hunne gesprekken veel meer blijk geven, ook met de hoofdgoden te rekenen. Bij de grootste godsdienstige feesten als bij den rijstbouw, bij nieuwjaarsviering of bij het afwenden van bezoeken aan den stam worden vooral de goden toegesproken, bezworen en aan hen geofferd.

Een diepen blik op den geestestoestand van de Indische volken, die aan de voorstelling van deze geesten- en godenwereld ten grondslag ligt, gunnen ons de woonplaatsen der lagere geesten hier op aarde. In het algemeen wordt alles in eene omgeving daarvoor aangewezen, maar in 't bijzonder wat opvallend en angstverwekkend werkt, bijv. hooge bergen, rotsen en rotsholen, donkere boschgedeelten, bijzonder groote boomen, rivierbeddingen, de rustplaatsen der dooden enz.

De voorstellingen, die met den aard der geesten verbonden worden, voeren er toe, deze in twee soorten te splitsen, die der booze en die der goede geesten, al naarmate zij een slechten of een goeden invloed op het lot der menschen oefenen. De eersten worden als belagende en straffende wezens opgevat, veelal als de uitvoerders van den wil der hoogere goden, die door euvel daden der menschen (in 't algemeen adatovertredingen) verbitterd zijn. Zij zijn het vooral, die men zich op de vorenstaande schrikverwekkende plaatsen aanwezig denkt en waarmede men zich, omdat zij zoo sterk gevreesd worden, het meest bezighoudt. Vandaar dat iemand bij een vluchtig verblijf in een stam veelal niet anders merkt, dan dat er aan booze geesten geofferd wordt.

De oorsprong dezer booze geesten wordt aan verschillende oorzaken toegeschreven; vooreerst zijn zij als zoodanig geschapen geworden, maar verder hebben zij hun ontstaan te danken aan zielen van die menschen, welke of een slechten dood gestorven zijn of wel zijn het geesten van afgestorvenen, die reden hebben op de menschen verbitterd te zijn.

De Indonesiërs verbeelden zich, dat de booze geesten toegerust zijn met alle schrikverwekkende eigenaardigheden in hun uiterlijk; groote oogen, een met zware slagstanden voorzienen mond, en verder als kenschetsend voor de opvatting van tengere, weinig behaarde volken bezitten zij een groot, vet lichaam, dat geheel behaard is en een zwaren baard. Men schrijft hun echter nog velerlei andere vormen toe.

Onder de booze geesten, die uit op slechte wijze gestorven menschen ontstaan, is een soort, dat over den geheelen Indischen Archipel gevreesd wordt, de pontianak of koentianak (Soendaasch), vrouwelijke geesten, die van vrouwen stammen, welke als straf der goden zwanger of bij de bevalling gestorven zijn en het nu hoofdzakelijk op zwangere vrouwen of kraamvrouwen voorzien hebben. Soms worden zij voorgesteld in de gedaante van eene vrouw met eene holte op den rug, dan wel met eene opening voor in de borst, die door het geheele lichaam heen tot aan den rug gaat. Meestal vertoonen zij zich echter in de gedaante van een vogel of een witte gans op de toppen der boomen, vanwaar zij een klagend geroep van „nja, nja” doen hooren. Op de Ambonsche eilanden en op de Molukken gelooft men, dat zij de mannen van hunne genitalia berooven.

Door het lijk van eene kraamvrouw op bijzondere wijze te behandelen, bijv. door eieren in de okselholten te leggen en naalden in de handpalmen te steken (Maleiërs van Malaka, Makassaren, Boegineezen en Amboneezen) tracht men te voorkomen, dat zij uit vrees

voor het laten vallen der eieren en het dieper indringen der naalden als pontianak rond zullen gaan waren.

De vereering der afgestorvenen als geesten neemt bij de bewoners van den Archipel een gewichtige plaats bij hun eeredienst in; het is een gemengd gevoel van liefde en vrees, dat hen daarbij vervult en bij de onderscheiden volken aanleiding geeft, dat of de ceremoniën voor vereering of die als uitdrukking van vrees den hoofdtoon daarbij voeren. Men denkt zich bij de vereering der afgestorvenen deze steeds, duurzaam of slechts tijdelijk voor het oogenblik, dat men hen noodig heeft, op aarde in het een of ander voorwerp, beeld, relik of anderszins, of op de eene of andere plaats, hetzij in de woning, waar hun een plek gewijd is, hetzij daarbuiten in opzettelijk voor hen opgerichte gebouwen, dan wel op bergen, heuvels, rotsen, in boomen enz. Zij worden geacht den levenden raad en voorlichting te schenken, hulp te verleen en zoowel tegen menschen als tegen booze geesten, zegen te schenken bij landbouw, jacht en vischvangst. Doch het is alleen bij eene behoorlijke vereering, bij het zorgvuldig brengen van offers, dat de afgestorvenen zich dus goedgezind betoonen; anders straffen zij de nalatigen met ziekten, misgewas enz.

Men kan twee categorieën onder hen onderscheiden, de zielen der pas gestorvenen en die van lang overledenen. De eersten zijn meer huisgoden, de anderen hebben een grooteren kring van vereerders, behooren aan eene geheele familie of wel aan een geheel dorp. Vooral bij de Papoewa's en bij de Alfoeren van Halmaheira komt dit sterk uit. Onder de Javanen wordt de eerste ontginner van den grond of de stichter der desa bijzonder vereerd onder den naam van tjakalbakal-desa en als beschermgod beschouwd. Bij het feest beresih-desa (reiniging van de desa) na den oogst wordt hem vooral, naast talrijke andere geesten en Mohammedaansche heiligen, hulde gebracht.

Het geloof aan goede geesten heeft vooral zijn ontstaan te danken aan den wensch naar hulp van machtiger wezens, die de Indische volken in hun levensstrijd zoozeer noodig hebben, en aan de poging tot verklaring van verschillende bekwaamheden in den mensch.

Het bezit van talenten van gewicht in de inlandsche samenleving wordt natuurlijk toegeschreven aan de hulp die goede geesten aan de betrokken personen verleen. Dit is bijv. zoo bij de smeden, snijkunstenaars, tatoueersters(ers), priesteressen en priesters, die ieder zulk een beschermgeest bezitten, aan wien zij hunne bekwaamheden ontleenen en van wien zij hulp in ziekte krijgen; zij allen zijn evenwel verplicht door te offeren en dikwijls door zich aan bepaalde leefregels te houden, die goede geesten te bevredigen. Op Java doet dit geloof zich nog o. a. bij den dalang en den krissensmeden gelden.

Van grooter gewicht in de inlandsche samenlevingen is de volksovertuiging, dat de goede geesten en goden door het geven van voortekens den menschen de toekomst ontslui. Het vaste vertrouwen, waarmede men aan deze voortekens hecht, laat zich gevoelen tot zelfs bij de eenvoudigste gebeurtenissen van het dagelijksch leven en werkt daardoor in hooge mate verlamdend op de vrije ontwikkeling van geest en werkzaamheid.

Mythologieën

Om bij het verkeer met de betrokken stammen van het bovenstaande eene voorstelling te krijgen, zijn meestal groote moeilijkheden te overwinnen, omdat deze menschen tegenover andersgeloovigen, vooral tegenover blanken, in dezen uiterst terughoudend zijn; verder weten slechts weinige personen in een stam de ten deele onbewust gehuldigde voorstellingen onder woorden te brengen en ten slotte vreest men den toorn der geesten en goden bij het openbaren van hunne

verborgenheden aan oningewijden. In landstreken, waar in den loop der eeuwen vreemde volken met andere bijv. Hindoesche filosofieën hebben verkeerdt, daar loopt men bovendien kans de daardoor gewijzigde voorstellingen als eigen aan de oorspronkelijke, animistische beschaving op te vatten.

Van groot belang is het daarom, dat men voor het doorgronden van de oorspronkelijke begripswereld, die betrekking heeft op het wezen der goden van verschillende orde, in de mythologieën van den Archipel een groot hulpmiddel vindt, waarbij eenige der vorenstaande moeilijkheden van het onderzoek wegvallen. Wel heeft men hier veelal met mondeling overgeleverde verhalen te doen, maar op eenige afwijkingen na van de verhalen zelf behouden zij eeuwen lang hun meest kenschetsende eigenaardigheden en geven dus dikwijls de volksovertuigingen van lang vervlogen, oorspronkelijker tijden nu nog weer.

In de mythologieën van den Indischen Archipel vinden wij in verband met de vele stammen, die zich lange tijden zelfstandig ontwikkeld hebben, eene groote verscheidenheid, maar ook op dit gebied onder de twee rassen van die eilandenwereld, Maleiers en Papoea's, twee groote groepen van verhalen omtrent goden, geesten en menschen, welke van elkaar in twee grondtrekken verschillen. Voor deze laatste goed begrepen kunnen worden, dient een enkel voorbeeld uit ieder dezer groepen vooraf te gaan.

Voor de Toba-Bataks op Sumatra b.v. bestaat het heelal uit drie verdiepingen; de bovenwereld is de verblijfplaats der goden, de middelwereld die der menschen, de onderwereld die van geesten en gestorvenen. De goden wonen in 7 hemels, in de hoogste waarvan Moela Djadi na Bolon = oorsprong van het geschapene, of wel Hasi-Hasi = de goedertierene, woont. Beneden hem worden drie goden aangenomen: Batara Goeroe, Sori-pada en Mangalaboelan. De eerste van deze geldt als

handhaver van het recht en staat bij vele Bataks vooral in hoog aanzien, van Soripada verwacht men o.a. kinderzegen, terwijl Mangalaboelan in 't bijzonder als beginsel des kwaads wordt opgevat. Naast deze hoofdgoden bestaan er vele lagere, die dikwijls evenals Batara Goeroe meer of minder verbasterde Hindoenamen dragen. Men noemt ze débata in 't algemeen, de geesten daarentegen bégoe.

De scheppingsverhalen geven ons een nog beter inzicht in hunne onderlinge verhouding en tegenover de menschen. Een van deze is de volgende:

Moela Djadi troont boven alles en is de schepper daarvan; in zijn hemel heeft hij twee vogels, de zwaluw Nagoeranta, die de hemelpoort bewaakt, en de zwaluw Mandi, die als bode dienst doet. In den tweeden hemel geeft hij het aanzijn aan Batara Goeroe, Soripada en Mangalaboelan, benevens aan een boom Hariara Sundung di Langit (die naar den hemel buigt). Hierop plaatste hij een kip, die iederen morgen drie dauwdruppels kwam drinken en drie groote eieren legde, waaruit even zoovele jonge meisjes geboren werden, voor zijne drie afstammelingen bestemd. Uit deze drie verbindingen worden geboren een dochter Sideak Paroedjar en twee andere dochters aan Batara Goeroe en een zoon aan ieder der anderen. Een van deze zoons zou met Sideak Paroedjar huwen, wat deze evenwel niet wenschte. Om uitstel te krijgen gaf zij voor eerst een taak te willen spinnen, die echter na 7 jaar en 7 maanden nog niet gereed was. Zij liet toen haar weefspoel aan den draad op aarde neer en daalde daarlangs af, doch vond daar toen nog niets dan water. Op haar verzoek zond Moela Djadi haar met Mandi een handvol aarde, welke zij ver uitbreidde, om daarop te wonen. Die kwam toen echter op de wereldslang Naga Padoha te liggen die door de vele aarde bezwaard werd en door haar geweldig schudden de zee in beroering bracht, waardoor de aarde dreigde weggeslagen

te worden. Op de bede van Sideak Paroedjar zond Moela Djadi toen een geweldigen held, Mombang Oeloelang te hulp, die de slang zijn zwaard in het lijf stiet, haar tot rust bracht en in ijzeren blokken vastlegde. Beweegt zij zich nog, dan veroorzaakt dat eene aardbeving.

Uit het huwelijk van dezen held met de godin werden 7 zonen en 7 dochters geboren, waarvan de menschen op aarde de afstammelingen zijn. Door zijne gelijktijdige verbinding met een bégoedochter, bij welke hij talrijke bégoekinderen verwekte, verloor hij zijne onsterfelijkheid; na zijn dood werd hij als maan aan den hemel geplaatst, waar Sideak Paroedjar zich vrijwillig bij hem voegde en nu nog als spinnende vrouw daarop te zien is.

In het Zuid-Oosten van den Archipel, op de eilanden tusschen Timor en Nieuw-Guinea nemen de overeenkomstige mythen een ander karakter aan en wel vinden wij daar, dat de hoofdgoden met de hemellichamen zon, maan en sterren en met de aarde vereenzelvigd worden, die als echtgenooten tot elkaar staan. Aarde en maan of elders de aarde alleen zijn dan de vrouwen van de zon (op andere eilanden van den hemel), die de aarde bevrucht in het begin van den regentijd bij het herleven der natuur, de maan daarentegen bij iedere opkomende maan. Die vereeniging van de zon of den hemel met de aarde heeft op sommige eilanden aanleiding gegeven tot het ontstaan van een sterk phalischen eeredienst (op Leti, Moa en Lakor).

Bij de Kei-eilanders wordt Doeade lera Woan als de mannelijke zon vereerd, die bij opkomende maan de maan en aan het begin van den regentijd of Westmoeson de aarde bevrucht; op de nabijgelegen Tenimber-eilanden zijn alleen de zon en de aarde de mannelijke en vrouwelijke hoofdgoden, wier geslachtelijke gemeenschap het herleven van de plantenwereld ten gevolge heeft.

Evenals uit deze weinige voorbeelden, blijkt het uit andere mythologieën der twee groote Maleische en Papoeasche groepen, dat in de eerste de hoofdgoden of door directe schepping of als zusters en broeders ontstaan, bij de tweede treden zij daarentegen in geslachtelijke gemeenschap, als oorzaak van hun gewichtigsten invloed in de natuur en op het lot der menschen. Zoo wel het verschil in karakter der betrokken primitieve volken als het veel sterker doorkomen van het moesonklimaat in het Zuid-Oosten in tegenstelling met het Westen, waardoor het plotseling herleven der natuur zich den menschelijken geest als het ware opdringt, kunnen tot verklaring van dit verschil in aanmerking komen.

Als tweede in het oogspringend verschil is het in de laatste groep niet meer een wereldslang of eenig ander dier, welke als bij de Maleische volken de wereld dragen en door beweging aardbevingen veroorzaken, maar zooals op de Zuid-Westereilanden zijn de laatste het gevolg van het bezoek der aardgodin, die zich op die wijze aan de menschen kenbaar maakt.

Evenals op ieder ander gebied, dat op de levende wereld betrekking heeft, komen ook op dat der mythologie aan de grenzen dezer twee groepen mengvormen daarvan voor, die door wederzijdsche inwerking ontstaan zijn. Vooral Celebes biedt daarvan talrijke voorbeelden aan.

Het hier in zeer algemeene trekken geschetst geloof der volken van den Archipel ontleent zijn belang voor ons niet alleen aan dat van wetenschappelijk verschijnsel, maar ook aan zijn alles beheerschenden invloed op het dagelijksch leven der inlanders. Het omspint als het ware de handelingen der menschen met een eng net van dwalingen, waaraan zij zich niet kunnen onworstelen en die de grootste beletselen voor hunnen zelfstandigen vooruitgang blijken te wezen.

Daar de hierop betrekking hebbende verschijnselen hunne uiting vinden bij alle gebeurtenissen van het

dagelijksch leven der nog heidensche stammen, maar zeer veelvuldig ook onder de Mohammedaansche en Hindoebevolking voorkomen, zoo is hun aantal zoo aanzienlijk, dat het voor een recht begrip van dien invloed bevorderlijk zal wezen een paar groepen afzonderlijk te behandelen.

Pemalistsel

De eerste groote groep dezer verschijnselen is een uitvloeisel van den wensch, om niet den toorn der geesten en goden door het schenden van hun geboden te veroorzaken. Vooreerst zijn daardoor een menigte voorschriften voor wenschelijke daden en gedragingen ontstaan en daarnaast vele verbodsbepalingen. De overtreding van deze alle, die gezamenlijk een groot deel van den adat of het gewoonterecht uitmaken, wekt den toorn der geesten op. De bepalingen, die aan geven, wat in zekere gevallen gedaan en wat nagelaten moet worden, heeten pemali, pantang of in Oceanië taboe. Talrijk zijn de meer locale woorden, die hetzelfde beteekenen. Bij de behandeling van den invloed, dien dit stelsel heeft op de voornaamste middelen van bestaan, zal het gewicht daarvan spoedig blijken.

Dit op den graad van ontwikkeling berustend en daardoor vast geloof aan de macht der goden en geesten verzekert eene stipte naleving aan al deze pemalinstellingen en bepalingen en verlamt daardoor in hooge mate de vrijheid van handelen, zooals die overigens door de omstandigheden zou geëischt worden.

Om een indruk te geven van de algemeene verbreiding en het eigenaardig plaatselijke dier verbodsbepalingen in den Archipel, kan eene korte opgave dienen van verschillende daarvoor gebruikelijke namen: pamali of boejoet — Maleisch; angkar — Javaansch; kemali — Bataksch; pantong — Boegineesch; roboe — Toba Bataksch; pali — Olo Ngadjoe Dajaksch; lali — Boesangsch; porih — Land-Dajaksch; boeling —

Maleisch a/d. Boven-Kapoewas; boboso — Alfoersch van Halmaheira; potoe — Boeroesch; poso — in de Molukken; posan — Minahassisch; pota — Bolaäng Mongondowsch; kasipalli — Makassaarsch; loeli — op de Zuidwester Eilanden; pantang — Atjehsch.

In plaats van nu uit verschillende deelen van den Archipel voorbeelden van pemali-voorschriften aan te halen, komt het mij juist voor bij een enkel volk, waarvan zij als geheel wat beter bekend zijn, aan te toonen, hoezeer de vrijheid van handelen naar de eischen van het oogenblik daardoor aan banden gelegd wordt. Onder de Bahau Dajaks van Midden-Borneo kon ik zelf eenige der hunne opteekenen: Vooreerst die bij zwangerschap, geboorte, huwelijk en dood: bij zwangerschap mag de vrouw noch haar man dieren dooden, hij mag geen greep op zijn zwaard bevestigen, aarde niet aanstampen, de toekomstige moeder mag geen jonge visschen eten, ook niet van sommige soorten volwassen visschen of van bepaalde vruchten en groenten of van het schubdier. De man mag dan geen snijwerk vervaardigen, geen doek scheuren, terwijl het aan de vrouw verboden is, gedurende den regen te slapen, wat in dat regenklimaat een ware ramp voor een vrouw kan worden. Bij een huwelijk worden in den tijd voor het volgend nieuw jaar zooveel beperkende bepalingen in eten en in hunne vrije beweging aan de jonge echtgenooten opgelegd, dat bijna alle paren alleen vlak voor het nieuwe jaar huwen.

Na een sterfgeval moeten de familieleden en voor hoofden de geheele nederzetting zich onderwerpen aan uitvoerige en strenge rouwbepalingen ten opzichte van het dragen van sieraden, van gekleurd doek, van lange haren, die afgesneden worden, van muziek maken of dansen in een nederzetting, van de wijze en tijd van begraven en van hetgeen den doode moet medegegeven worden. In het bijzonder doen zich hier die gewoonten gelden, die de afsluiting uit het vrije verkeer van

familiën, dorpen geheele landstreken en rivieren, deze laatsten als het hoofden geldt, voor korter of langer tijden gevolge hebben. Er wordt dan niet gewerkt, niemand mag een nacht over de nederzetting verlaten, niemand er nieuw inkomen, wat soms een maand en langer duren kan.

Overeenkomstig het alles overheerschend gewicht, dat de landbouw ook bij deze stammen heeft, zijn de werkzaamheden daarbij door een uitvoerig stelsel van pemali vastgelegd, waaronder talrijke offers en bezweringen, van wier juiste uitvoering het welslagen van den oogst grotendeels afhangt; bijv. mag niemand in een stam dezer Bahau-Dajaks met een nieuwe bewerking op zijn veld beginnen, als het hoofd dit nog niet op zijn eigen akker gedaan en met offers ingeleid heeft, eene gewoonte, waarvan uit angst voor het ongenoegen der geesten streng de hand gehouden wordt.

Terwijl ik onder hen verkeerde, achtten bijv. de Longglat Dajaks zich hierdoor zoo sterk gebonden, dat zij ondanks eene langdurige periode van groote voedselschaarschte, niet met het oogsten van hun overrijpe rijst durfden beginnen en die op het veld lieten afvallen en bederven, omdat het hoofd door het hooge water belet werd de watervallen weer op te varen. Hij was vroeger den honger naar beneden ontvloden.

In verband met de groote bezwaren van vervoer en bewerking maken zulke pemali-instellingen de massa hout in de omringende bosschen van betrekkelijk geringe waarde: Voor ieder onderdeel van een huis mag onder de Bahau's slechts een bepaald soort hout gebruikt worden, een boom welks tak die van een ander rechthoekig kruist, is daarvoor niet geschikt, valt een boom bij het omhakken niet plat op den grond, dan evenmin; is er een wat sterk met parasitische planten begroeid, ook niet, enz. Aan een hoofd is het slechts geoorloofd bijzonder goede houtsoorten te gebruiken. Het zou verder eene bladzijdenlange beschrijving kosten,

om een denkbeeld te geven van de vele offers en bezweringen, die vooral een hoofd bij zijn huizenbouw door priesters moet laten verrichten. (Zie *Quer durch Borneo*. Leiden, 1904 en 1907).

Voor het gebruik van dierlijk voedsel bestaan belangrijke pemaliregelingen: zoo mogen deze Bahau's gehoornde dieren niet eten, dus geen wilde runderen of herten en geen geiten, wat hun in dat wildrijke land berooft van een gewichtig middel voor hun onderhoud; verder zijn er voor vele personen en gezinnen sommige dieren en planten, welke zij op gezag van de priesters na bepaalde ziekten niet meer mogen gebruiken; van zekere soorten is het verboden, die gedurende zwangerschap, op een sneltocht of bij den huizenbouw enz. te eten. Van hunne weinige huisdieren, die alleen als offerdieren geslacht en gegeten worden, mogen de wijfjesvarkens niet door volwassen mannen en ook liefst niet als offer gebruikt worden.

Door de overtuiging, dat de geesten op den uitslag der jacht veel meer invloed hebben dan eene rationeele handelwijze der menschen zelf, ziet men onder deze stammen hetzelfde gebeuren als bij den landbouw onder de Javanen, namelijk dat zij zich op een goed nagaan van de gewoonten van het wild betrekkelijk weinig toeleggen en dan ook geen zeer bedreven jagers zijn. Bij het strikken zetten bijv. komt het er onder hen veel meer op aan, de juiste pemalivoorschriften na te volgen, dan om het zoo zorgvuldig en listig mogelijk te doen. Het moet dan geschieden op een mooien dag zonder regen of nevel; niet-deelnemers mogen er niets van weten, hoop op welslagen mag men niet uiten; een groot aantal personen is daarbij ongewenscht, het best een of twee enz. Bij den aanvang van een jacht worden zoowel de honden als de wapens bezworen, om toch vooral voor een goeden uitslag te zorgen.

Ook deze stammen zijn aan de bijzondere soort pemali onderworpen, die men door den geheelen

Archipel vrij algemeen terugvindt, zij het dan ook op het meer beschaafde Java bijv., in rudimentairen vorm. Daarbij heeft de betrokkene of hebben de betrokkenen zich de verplichting opgelegd, om na verschillende bezweringen, bijv. bij ziekte, sterven, landbouwceremoniën enz. zich tijdelijk van de omgeving af te zonderen en zich van werken te onthouden; na een gewone bezwering wegens ziekte bijv. 2 dagen, na het afleggen van den rouw 1 dag, bij het oogsten eerst twee, dan nog een dag, bij het oogstfeest 2 keer acht dagen voor het geheele dorp, na het betrekken van een nieuw huis eerst twee, vervolgens acht dagen, terwijl onder het bouwen bij de offers, die ieder nieuw werk inleiden, ook rustdagen behooren, bijv. bij het aanbrengen van het dak twee, na een slecht voorteeiken acht dagen; ook na het deelnemen aan een begrafenis zijn de mannen verplicht na de voor hen te houden bezwering twee dagen te rusten; en dit zijn nog slechts enkele voorbeelden uit vele. Geldt een offer een persoon of een gezin, dan is alleen dit er aan onderworpen, geldt het een geheel dorp, dan moeten alle ingezetenen en de vreemden die er zijn, zich zulk een tijd van gedwongen rust en afsluiting van de buitenwereld laten welgevallen.

Deze schets van hetgeen men onder de pemali- of pantangbepalingen bij een stam moet verstaan, moge als voorbeeld dienen van hetgeen men aan overeenkomstige instellingen bij andere stammen vindt.

In de oostelijke helft van den Indischen Archipel neemt dit door de geesten beheerschte pemali van het westen bovendien nog den eigenaardigen vorm aan, die in Oceanië zoo bekend is als een veelvuldig voorkomend gebruik van verreikende maatschappelijke strekking, namelijk de taboeverklaring van roerende en onroerende goederen, hetzij als godsdienstige instelling, hetzij als zuiver sociale gewoonte. Op Wetar, de Tenimber-eilanden, den Aroe-Archipel, Seram, Boeroe en andere

heeft men nog tegenwoordig de gewoonte, om aanplantingen, vruchtboomen en gewassen door pemaliverklaring onder de bescherming der geesten te plaatsen, die overtreders met ongeval en ziekte straffen. Het geschiedt met eenige plechtigheid onder medeweten van de hoofden en het aanbrengen van verschillende uit cocosbladen, arenvezels en dergelijke vervaardigde teekens op de betrokken voorwerpen. Op andere eilanden, bijv. op Ambon en de Oeliassers wordt deze hier sasi-verklaring genoemde opdracht ook zuiver maatschappelijk opgevat en bij de overtreding een straf door de overheid opgelegd.

Belangwekkend om de vervorming van dit volksgehoof na te gaan, zooals die onder een wellicht tweeduizendjarigen invloed van het Hindoeïsme en Mohammedanisme heeft plaats gehad, zijn de toestanden, die tegenwoordig nog onder de massa der bevolking van Java heerschen. Ook hier is het slechts mogelijk een greep daaruit als voorbeeld te doen en wel zal dit zijn de verbouw van hun hoofdproduct de rijst. Als logisch gevolg van zijne opvatting, dat de rijst, de landbouwwerktuigen en de akker bezield zijn, dat de rijstbouw in 't bijzonder onder bescherming staat van Déwi Sri en ook alle ziekten en schaden aan het gewas uitingen zijn van de vijandschap der op deze godin vroeger verliefde, maar door haar versmade goden, evenzoo met Hindoenamen aangeduid, neemt de landman, orang tani, bij zijn verbouw in de eerste plaats zijn toevlucht tot offers en bezweringen onder leiding van den doekoen tani van zijn dorp, den deskundige op dit gebied. Deze moet door wichelen een gunstigen dag voor het beginnen der werkzaamheden bepalen, den vorm der offers aangeven en waar en wanneer die gebracht zullen worden. Gepaard daarmede gaan talrijke offermalen, die onder den naam van sedekah van selamatan een gewichtig bestanddeel van de zorg voor een goeden oogst en de bestrijding der ziekten uitmaken. Deze

door het Hindoeïsme vervormde animistische gebruiken zijn door de Islambelijders in een eenigermate Mohammedaansch kleed gestoken, doordat een Mohammedaansch geestelijke bij die maaltijden voorziet, het maal met een gebed aan Allah en de Hindoesche Déwi Sri opdraagt en er in zekere mate het karakter van weldoen aan geeft, dat de Mohammedaansche wet daarbij eischt, door er armen aan te laten deelnemen of spijsen voor hen af te zonderen. Als Mohammedaan gevoelt de gewone Javaan zich hierdoor volkomen bevredigd.

Verleidelijk zou het zijn, verder uit te weiden over den grooten socialen invloed van het wichelen op Java, over de daarbij geldende uitvoerige voorschriften, over de gunstige en ongunstige tijdsverdeelingen van jaren, maanden en dagen, die het meest door Hindoegoden en godinnen en hunne bijzondere eigenschappen beheerscht worden, over de onverwrikbare, uitvoerige vaststellingen dier selamatan's en over de even vaststaande gebeden, die daarbij behooren en bij de zonderlinge middelen, die de overlevering tegen misgewas aan de hand doet. Het zou echter de beschikbare ruimte overtreffen, maar voldoende is het reeds om aan te toonen, dat ook in deze hoog ontwikkelde Indische samenleving van een vrije ontwikkeling van persoonlijken aanleg door toedoen van het geloof geen sprake kan zijn; tevens echter geeft het ons een inzicht in de zoo opmerkelijke vasthoudendheid van den Javaan aan zijne voorouderlijke gewoonten.

Voorteevens

Het zal geen betoog behoeven, hoezeer de volken van den Indischen Archipel aan deze pemali, een gewichtig deel van hun adat, gehecht zijn, nu zij zich zoo vast overtuigd houden, dat het door de geesten en goden gewilde instellingen zijn, waarvan de overtreding tegenspoed, ziekte en dood ten gevolge heeft. Niet minder duidelijk is het daarbij, welk een versteenenden

invloed op hun maatschappelijk leven deze uitvloeisels van hun vrees heeft. Voor een vrije ontwikkeling heeft de primitieve mensch zich evenwel niet alleen aan den klemmenden band dezer uit vrees geboren dwalingen van zijn geest te ontworstelen, maar zooals blijken zal tevens aan een niet minder verlamdend blind vertrouwen op de hulp zijner goede geesten. Deze verwacht hij van deze o.a. in den vorm van voortekens van allerlei aard, waardoor hij gewaarschuwd wordt omtrent het slagen of mislukken zijner ondernemingen, hetzij die gewichtig zijn of niet. Dit geloof aan goede en slechte voortekens is iets, wat men door de geheele wereld in de minder beschaafde samenlevingen aantreft en zelf in de onze nog niet geheel verdwenen is.

Wel innig moet dus dit geloof beantwoorden aan de behoeften van den menschelijken geest op dat standpunt van ontwikkeling en mocht men hieraan nog willen twijfelen, de geheele Indische Archipel met zijne 37.000.000 inlanders is daar, om het te bewijzen. Evenals men zonder overdrijving verklaren kan, dat de inlander er dagelijks en bij iedere gelegenheid over uit is, om zich van de medewerking der geesten te verzekeren en hun onwil te voorkomen, evenzoo zal hij hoogst zelden iets van belang ondernemen, zonder daarvoor de meening der goede geesten aan voortekens, in den uitgebreidsten zin, na te gaan. Streng laat hij zich daarbij leiden zoowel door de goede als door de kwade voortekens en hoog moet de nood gestegen zijn of groot de macht, die er hem toe dwingt, wanneer hij ondanks ongunstige voortekens toch eene onderneming niet onderbreekt of voortzet, hetzij het geldt een gang naar zijn akker, het begin van een handelstocht of het bespringen eener vijandelijke versterking. Wat hij heeft leeren beschouwen als een ongunstig voorteken, doet hem op zijne schreden terugkeeren of voor korter of langer tijd, ook wel voor goed, van de onderneming afzien. Wordt een inlander tot doorzetten gedwongen,

dan verliest hij zijn vertrouwen in de onderneming en in zichzelf, eene gevaarlijke omstandigheid, wanneer het er op aankomt met behulp van zijne uiterste inspanning groote moeilijkheden te overwinnen. Menig ongeluk te water en te land moet hieraan wel geweten worden, al krijgen onwil en kwade trouw, soms verraad, daar dan wel meer de schuld van.

Om aan een voorbeeld te toetsen, welk een gewichtige rol de voortekens in eene inlandsche maatschappij toekomt, willen wij nagaan, hetgeen de voortreffelijke kenner der oostelijke Toradja-stammen van Celebes, A. C. KRUYT, op eenige plaatsen daarvan opteekent:

De waarzeggende vogels zijn de poa of uil, de teka-teka, een zwarte vogel met gelen staart, de kongka of kuikendief, de kuwajangi of meeuw, de tengko of specht, de totokèsi, verder de kikvorsch en de slang. De goden waarschuwen een mensch verder door geestverschijning, het lezen der ingewanden van kippen en varkens. Bij aanvankelijke slechte teekens kan men dit tot viermalen toe herhalen om een gunstig voorteken te verkrijgen.

In nauw verband staan hiermede de godsoordeelen, waarbij hij bij gedingen in het gelijk gesteld wordt, die het langst onder water kan blijven of een lans het diepst in den grond werpt en iemand die van hekserij beticht wordt, vrij uit gaat, wanneer de in kokende hars gestoken vinger daarbij niet gewond wordt.

Het geschreeuw der vogels wordt geraadpleegd bij het zoeken naar een geschikte plaats voor een nieuw dorp, bij het bepalen van den dag, waarop men het nieuwe dorp zal betrekken, bij het op reis gaan, bij het openen van tuinen, enz.

„Wanneer de Toradja wenscht te weten of het goed is, dat hij den volgenden dag op reis zal gaan; wanneer de belegerde wil weten of hij ongemerkt door den vijand heen kan sluipen; wanneer de wraaklustige zich wil overtuigen of hij zijn vijand zal nedervellen; wan-

neer hij uit de onzekerheid wil geraken, of zijne rijst zal gelukken of niet, of een zieke zal overlijden of herstellen, of zijne verdenking, dat N. N. de dief is van zijne weggeraakte goederen, al dan niet juist is, dan komt het pakje met de maïspitten om te wichelen te voorschijn. De Torano (een stam) wichelen zelfs met de maïspitten, voordat zij op de vischvangst in het Meer (van Posso) gaan, om te zien of zij eene voordeelige vangst zullen hebben".

De Toradjastammen passen verschillende wijzen van wichelen toe, o. a. de volgende: verscheidene met maïspitten, waarvan er één deze is: een bestolene pelt uit een maïskolf in den blinde tusschen 40 à 50 korrels, hij legt ze dan op een mat en begint te tellen van een tot tien, telkenmale 4 pitten opnemende en ter zijde leggende. Met die 40 korrels bemoeit hij zich verder niet, maar wel met de overgeblevenen. Indien er één is overgebleven, is dit een zeker bewijs, dat hij zijn gestolen eigendom zal terugkrijgen; ditzelfde zeggen ook 3 en 4 korrels. Maar wanneer hij 2, 5, 8 of 9 overhoudt na aftrek der 40, zal hij het gestolene in geen geval weerzien. Het getal 46 zegt hem: gij zult uw gestolen goed terugkrijgen, maar eerst na langen tijd; terwijl 47 geen uitsluitsel geeft in deze zaak.

Een tweede wijze van wichelen is die met touwtjes, een derde met twee helften van kokosnoten, om te zien of een zieke herstellen zal of niet, een vierde past een Toradja toe, als hij wil weten, of een sagoboom, dien hij voor de sago wil omhakken, genoeg sago bevat. Hij hakt zich dan een bombaststengel juist zoo lang als zijn vadem is. Daarna spreekt hij dezen stengel toe, op gelijke wijze als bij het wichelen met maïspitten. Vervolgens meet hij weer met zijn vadem. Is de stengel iets langer geworden, dan kan hij den boom gerust omhakken.

Als vijfde wichelarij moge dienen, dat een Toradja, voordat hij zijne rijst plant in een schoongemaakt veld, eerst 7 korrels plant. Komen alle korrels op, dan zal

de oogst voorspoedig gelukken. Hoe minder plantjes van de 7 opkomen, hoe minder hij mag hopen op een voordeeligen oogst.

Wat de heer KRUYT over het wichelen bij een sneltocht vertelt, geeft een aardigen kijk op den invloed daarvan op de praktijk van het leven. Eene goede dag van vertrek op een sneltocht wordt bepaald uit de ingewanden van een geslachte kip, hetgeen, zoo de teekens aanvankelijk ongunstig zijn, viermaal herhaald mag worden. Dan moet spoedig aan de goden geofferd worden en wat er dan ook gebeure, men dient dan dadelijk op weg te gaan, anders worden de goden boos. „Bij iedere snellerstroep is als leider de tadulako (soms zelfs een slaaf), wiens voornaamste verdienste daarin bestaat, dat hij het voorspellende geschreeuw der vogels weet te onderscheiden en aangezien het voortgaan en ophouden der uitgetrokken strijders geheel afhankelijk is van het geschreeuw dier vogels, is de tadulako het, die den tocht regelt”. „Voor al de geluiden, welke door de poa (uil), de tengko (een soort specht) en het spookdier (nggassi) worden voortgebracht, zijn van beteekenis. Hoort men hunne geluiden achter den troep, dan is dit een slecht voortteeken en dan moet de troep halt maken. Hoort men ze voor zich uit, dan kan de troep gerust voortgaan”. „Een afstand van 3—4 dagen loopens vereischt soms een maand, want indien de tadulako op grond van het waargenomen vogelgeschreeuw gelast dien dag niet verder te gaan, zal geen van den troep een voet meer durven verzetten...”

„Wanneer de uitgetrokken strijders maanden lang wegblijven, zonder dat men iets van hen verneemt dan wordt wel eens een kundige priesteres geroepen, om hen in den geest te volgen. Wanneer deze vrouw in den toestand, waarin zij zich zelve niet meer is, lacht, zoo is dit een bewijs, dat de koppesnellers nog gezond zijn. Weent zij echter in dien toestand, zoo is hun een ongeluk overkomen”.

Priesteressen en Priesters

Onder de volksstammen van den Indischen Archipel heerschte of heerscht nog algemeen de overtuiging, dat voor het bewerken eener goede gezindheid der zielen, der geesten of der goden slechts bepaalde personen de ware talenten bezitten. In dagelijks voorkomende gevallen van geen bijzonder gewicht wordt door de menschen zelf geofferd, eene bezwering verricht, ook wel de stemming der hoogere machten uit voortekens bijv. nagegaan. Zoodra het echter ernst wordt, bijv. bij landbouwbezwerings, bij ernstigen tegenspoed (misgewas in een stam of in een familie), bij het nagaan der voortekens voor eene grootere reis of een veldtocht, bij ziekte van een persoon of in een stam, bij het afleggen van den rouw voor een afgestorvene, dan maakt men van de tusschenkomst van priesteressen of priesters gebruik.

Evenals in andere gevallen, waarin personen bijzondere talenten ten toon spreiden, worden ook de priesteressen en priesters geacht die bekwaamheid aan de hulp van een goeden geest te ontleenen. Deze is slechts aan één persoon verbonden en bezielt hem bij het verrichten der ceremoniën of verkeert dan in de nabijheid. Om het priesterambt te kunnen waarnemen, moeten dan ook jonge menschen met deze hulpgeesten in verbinding gebracht worden, wat door de oudere priesters (-ressen) onder dikwijls geheimzinnige ceremoniën wordt gedaan. Een cursus in de priesterlijke wetenschap speelt daarbij een gewichtige rol. Ook in geval een priester ziek wordt, denkt men, dat hij van zijn schutsgeest hulp ondervindt; maar op hem rust ook de verplichting, om door het brengen van offers die geest te bevredigen. Sommige priesteressen beweren ook wel, met verschillende geesten in andere verbinding te staan, met één voor iederen stam, waar zij tot hulp wel wordt geroepen. Ook kunnen eenige goede geesten aan een zelfde per-

soon een aantal talenten verleen, bijv. voor priesteres en tatoueedster (Dajaks).

Dikwijls onderscheiden zich deze personen in het dagelijksch leven door niets bijzonders; in andere gevallen kiest men daarvoor hen uit, die een prikkelbaar gestel hebben en daardoor licht in somnambulistische toestanden te brengen zijn. Dit hangt daarmede samen, dat het bezielde worden door den schutsgeest gedurende de werkzaamheden onder vele stammen (o. a. Bataks, Toradja's, Baliërs) met ware of nagebootste abnormale zenuwtoestanden gepaard gaat. De verschijnselen, die met dezen dienst der hoogere wezens gepaard gaan, worden wel onder den naam van sjamanisme samen gevat. Met sjaman worden de priesters der Mongolen in Midden-Azië genoemd, onder welken extatische toestanden veel voorkomen.

Een karakteristiek beeld van deze soort plechtigheden geeft ons het feest, vroeger bij het begin van de troeboekvisscherij aan de Oostkust van Sumatra. Voor de uitvaart der schepen naar de open zee wordt dan met grooten luister een bezweringsfeest gevierd, dat dient om den Djangi, den koning der troeboeks, gunstig voor de vangst te stemmen. De hoofdpersoon is de Djingdjang Radja, een gewone vrouw uit het volk, in wier geslacht deze waardigheid erfelijk is. Gedurende de plechtigheid wordt zij als een hooger wezen (als bezielde) beschouwd, omdat men haar de macht toekent, om den wil van den Djangi mede te deelen en tevens om dien geest gunstig voor de vangst te stemmen of zijn toorn te bezweren. Nadat de Djingdjang Radja, vorstelijk gekleed, in plechtigen optocht naar een rijk versierde pendoppo is geleid, wordt zij door bedwelmende dampen in een soort van geestvervoering gebracht, waarin zij allerlei geluiden uitstoot, die door een andere priesteres uitgelegd worden als bepaling van het tijdstip, dat het gunstigst voor de vaart der visschers is. Daarop doet men haar in een staatsievaartuig plaats nemen, dat

omstuwd door de geheele visschervloot in de nabijheid rondvaart, totdat de Djangi door een eigenaardige opborreling van het water van zijne gunstige stemming doet blijken.

Als tegenhanger hiervan kunnen de doekoen's op Java gelden, meestal vrouwen, ofschoon somtijds ook mannen als zoodanig optreden. Zij worden gewoonlijk des te meer vertrouwd, naarmate zij ouder zijn. Hare hulp wordt zoowel bij ziekten als bij bevallingen ingeroepen en bovendien houden zij zich bezig met het bezorgen van djimat's, het uitleggen van droomen, het aanwijzen van schuldigen bij diefstal, het uitzoeken van padi pengantèn (rijstmoeder) en andere ceremoniën bij den rijstoogst. Vaak treden zij op als voorgangers bij offerfeesten, maar van abnormale zenuwtoestanden is bij dit alles in 't geheel geen sprake.

Zoowel omdat zij bij het priester worden daarin ingewijd worden, als omdat zij zich geregeld met de geesten- en godenwereld en de godsdienstige plechtigheden bezighouden, zijn deze personen in het bezit van de daarop betrekkelijke wetenschap van hun stam; van belang is het, dat zij ook de geneeskundigen zijn. Niet alleen toch doen zij dienst bij de offers en bezweringen, die voor de genezing der door booze geesten veroorzaakte kwalen noodig geacht worden, maar ook het aanwenden van kruiden en andere geneesmiddelen of wel physische geneeswijzen als wrijven, spuwen, koppenzetten enz. is hun vak.

Bij sommige stammen heeft splitsing der priesterlijke werkzaamheden plaats gevonden, bijv. bij de Bataks, onder welke de toepassing van de eigenlijke priesterlijke wetenschap, als het doen van bezweringen, het nagaan der voortekens, het bepalen van gelukkige dagen enz. den datu toevalt, terwijl daarnaast de sibaso (veelal eene vrouw) in al die gevallen optreedt, waarin het bezield worden van een geest onder somnambulistische verschijnselen gewenscht wordt, bijv. bij ziekte en bij

sterfgevallen. Ook bij andere volken, zooals bij de Balineezen, vindt men deze verdeeling van arbeid.

Eene bijzondere kleedij is den priesters en priesteressen veelal niet eigen en zelfs dragen zij bij hunne werkzaamheden dikwijls slechts een bijzonderen armband of ander versiersel; de basirs en blians in de Zuider-Afdeeling van Borneo en de bassioe's van Zuid-Celebes onderscheiden zich daarentegen wel door een eigen gewaad, dat met dat der vrouwelijke veel overeenkomt.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat het optreden dezer menschen bij godsdienstige ceremoniën plaats heeft onder begeleiding van muziek in eenigerlei vorm, die dient om de opmerkzaamheid der geesten en goden te wekken, en zij deze trachten tot zich te lokken o. a. door de onder Indische volken zoo geliefde zangen, waarin de overleveringen van den stam, de daden van groote helden of wel de lotgevallen van zielen en geesten worden voorgedragen, terwijl het uitvoeren van dansen en allerlei bewegingen tot het afweren van booze geesten onafscheidelijk daarmede verbonden is, dan komt iets tooneelmatigs aan dat alles zeker toe. Sedert het gebleken is, dat het op Java o. a. zoo hoog staand tooneel (wajang) en het orkest (gamalan) zich daar zelf ontwikkeld hebben, is men dan ook tot het besluit gekomen, dat deze wijze van optreden der priesters, daartoe de grond moet hebben gelegd.

In de meeste inlandsche samenlevingen vormen de priesters geen samenhangend lichaam, maar zijn het op zichzelf staande vrouwelijke of mannelijke personen, welke deze functie vervullen. Hun aanzien berust dan op het meer of minder succes bij hun optreden en wordt door hooger en ouderdom, waarmede uitgebreider kennis der priesterlijke wetenschap veelal gepaard gaat, sterk gesteund. Toch komt het voor, dat zij een meer of minder samenhangend geheel vormen, zooals de bissoe's der Boegineezen, aan wier hoofd in de onderscheiden plaatsen een poewa-matowa staat, die evenals

de oudste priesteressen of priesters elders vooral bij de vorsten en bij feesten ten bate van het algemeen werkzaam zijn.

De belooning voor deze dienaren van het animistisch volksgeloof verschilt uit den aard der zaak zeer naar de welvaart in de samenleving, waarin zij werken. Maar algemeen is vrijwel de regel, dat het bedrag in naturalia en geld in hooge mate van het gewicht der verrichte bezwingingen afhankelijk is.

Niet zelden is een gedeelte der door hen opgedragen offergaven na afloop der plechtigheden voor hen bestemd, het overige blijft als zoodanig slechts zelden voor de hoogere wezens achter, maar dit stoffelijk deel van de offers valt den offeraars toe, die dat ter plaatse in groot gezelschap plegen te nuttigen; vandaar de in Indië zoo talrijke offermalen.

Offers

Onder de verschijnselen, die zich bij het brengen van offers onder het zoo aanzienlijk aantal volken van den Indischen Archipel voordoen, heerscht zulk eene groote veelvormigheid, dat het niet mogelijk zou zijn, deze hier ook maar beknopt te schetsen. Daarom zal ik in 't kort een denkbeeld trachten te geven van hetgeen zich voordoet bij het offeren aan de zielen van afgestorvenen. Dit is ook daarom wenschelijk, omdat twee der vreeselijkste dwalingen der Indonesiërs op godsdienstig gebied daarop berusten, het menschenoffer en het koppesnellen. Ook het menscheneten hangt dikwijls met animistische voorstellingen samen.

Bij een sterfgeval worden de offers opgedragen in de algemeen gehuldigde opvatting, dat na het overlijden een ziel niet onmiddellijk in den hemel wordt opgenomen, maar tijdelijk nog op aarde verkeert, totdat door de nabestaanden een doodenfeest gegeven is,

waarbij alles geofferd wordt, wat de ziel in het hiernamaals zal bezitten en gebruiken. De geestelijken begeleiden hierbij de ziel naar den hemel of maken haar het afleggen van den weg daarheen gemakkelijk. Zoo wel vóór het doodenfeest als gedurende haar tijdelijk verblijf op aarde in lateren tijd worden haar dagelijks offers in den vorm van het aanbieden van voedsel gebracht.

Heeft een overledene een aanzienlijke plaats in de samenleving ingenomen, een hoofd bijv., dan gevoelt hij in het hiernamaals wel in de eerste plaats behoefte aan bediening. Bij de begrafenis van zulke personen was het dan ook regel (vóór de bevestiging van het Nederlandsch gezag), dat eenige slaven geslacht werden, opdat zij den doode naar het schimmenrijk volgen en hem daar dienen zouden. Dikwijls is ook het zoogenaamde koppesnellen een vorm van deze doodenoffers en bestaat de voorstelling, dat de zielen van hen, wier schedels men buitgemaakt heeft, aan den afgestorvene in zijn toekomstigen staat ondergeschikt zullen zijn. Het offeren van slaven vinden wij op Borneo bij de Olo-Ngadjoe Dajaks en Ot-Danoem's in de Zuider-Afdeeling, bij de Bahau-Dajaks van den Boven-Mahakam en den Boven-Kapoewas, zelfs onder de Maleiers van den Boven-Barito; verder deden dit de Minahassers, de Timoreezen, de Bataks op Sumatra en Nias. Men plaatst de schedels der gedooden op het graf van den overledene. Het koppesnellen op dien grond is even verbreid.

Mogelijk is het, dat ook de weduwenverbranding, die wij op Java, Bali, Soembawa en Malaka kennen en waarschijnlijk van de Hindoe's is overgenomen, ook op deze opvattingen berust.

Behalve menschen worden bij de begrafeningen ook dieren en allerlei zaken voor het gebruik van den doode geofferd. Daar alleen de ziel van het geofferde den overledene ten goede komt, bestaat er geen bezwaar,

dat het stoffijke van het offer door den mensch genuttigd wordt.

Hoewel het vleesch der geofferde dieren in enkele gevallen of ten deele in het graf gelegd wordt, eten toch de offeraars het meestal op en hieruit zijn wel de luisterrijke begrafenis malen voortgekomen, die kenmerkend zijn bij de begrafenis sen van zoovele onbeschaafde volken en ook nog onder ons bestaan.

Dezelfde beschouwing moet het ook geweest zijn, die sommige stammen er toe gebracht heeft, de voorwerpen, voor den doode bestemd, noch met het lijk te begraven, noch te vernietigen, zooals ook dikwijls gebeurt, doch ze eenvoudig ten toon te stellen en daarna voor verder gebruik weer weg te halen hetgeen men ook dikwijls ziet gebeuren bij offers van landbouwplechtigheden, bij ziekten enz. Zelfs offert men soms slechts afbeeldingen van voorwerpen. Groote begrafenis malen kent men van de Olo-Ngadjoe's, Rotineezen, Soembaneezen, Timoreezen en Bataks, waarvoor hoofdenfamilieën soms tien- en honderdtallen paarden en runderen, op Nias ook varkens bijeenbrachten.

Als een voorbeeld van het offeren van voorwerpen moge dienen het gebruik op het eiland Loewang, waar schotels, potten en pannen op het graf worden stukgeslagen en zelfs vruchtboomen worden omgehakt, om in den hemel den overledene toe te behooren.

Ook bij de Javanen moet het houden van doodenmalen van oudsher gebruik zijn geweest en wel op vaste dagen na den dood, zooals elders, bijv. op Roti ook. Onder den invloed van den Islam hebben die doodenmalen echter niet meer het karakter van offers aan-, maar voor de dooden, opdat hunne zielen rust vinden en bij God in genade worden aangenomen. Ook bij de Menangkabausche Maleiërs en bij Makasaren en Boegineezen, alle ernstige aanhangers van den Islam, vindt men deze doodenmalen op vaste dagen na het overlijden.

Overzien wij het geheel der verschijnselen, die zich op animistisch gebied in den Nederlandsch Indischen Archipel voordoen, dan dringt zich het groote belang van deze geloofsvormen voor de betrokken bevolking zelve en voor hare oeconomische verheffing als vanzelf aan ons op. De massa der primitieve inlanders denkt daarvan den steun te ontvangen, dien zij in hun zwaren strijd om het bestaan zoo noodig hebben; in de werkelijkheid zijn deze gewrochten hunner verbeelding een zwaar beletsel tegen zelfstandigen vooruitgang, die slechts verkregen kan worden door een volk, dat zich met volle kracht toelegt op het doorgronden van het milieu, waarin het leeft.

Hoe krachtig het daarin echter door de overheersching van een beschaafd volk kan geholpen worden, dat getuigt de betrekkelijk hooge ontwikkeling der door het Hindoeïsme en den Islam aan dien ban gedeeltelijk ontrukte Javanen en der door deze weer beschaafder geworden bewoners van Bali en van de kusten der eilanden Celebes en Borneo naast een groot deel van Sumatra. Zeker is het de rol der Europeanen, en meer bepaaldelijk der Nederlanders, om de Indische volken de wegen te effenen, waarlangs zij door hoogere ontwikkeling aan de omklemming der op onkunde berustende geloofsstelsels kunnen ontkomen.

Hoe gewenscht dit ook moge blijken, toch kunnen wij niet ontkomen aan de erkenning van de groote leidende kracht, die van het animistisch geloof in bijna alle onderdeelen eener lager ontwikkelde samenleving uitgaat. Hierdoor bezitten ook deze geloofsstelsels eene ethische strekking en bevorderen zij in hooge mate de instandhouding en toepassing der zedelijkheidsbegrippen in zulk eene omgeving van lagere beschaving. Dat deze begrippen dikwijls zeer van de onze verschillen en overeenkomstig hun oorsprong veel lager staan, dit verandert weinig aan het feit, dat ook hier het geloof zich den drager toont van het zedelijkheidsbegrip der betrokken samenleving.

Niet minder gewichtig moeten wij het achten, dat ook hier reeds dat geloof bij het streven van den nog zooveel zwakkeren mensch voor hem zulk een belangrijken steun in den levensstrijd vormt, wel grootendeels door de opgewekte angst voor het overtreden der geboden van de den adat handhavende goden, maar toch ook door de hoop op belooning zoowel in den hemel als door voorspoed hier op aarde levendig te houden.

Als voorbeelden van vergelding van het goede in het hiernamaals moge dienen, dat bij de Bahau-Dajaks alleen zij in den hemel komen, die als goede menschen gewoon sterven, verder mag alleen een vrouw, die zich geheel aan het uiterst pijnlijke en kostbare van eene volledige tatouëering naar stamgewoonte heeft onderworpen in de hemelrivier Telang Djoelan, waarin kostbare oude kralen de kiezels uitmaken, zich baden, terwijl de minder getatouëerden bij of zelfs op den oever moeten blijven. Van de Toradja's verhaalt Dr. ADRIANI, dat alleen die zielen den moeilijken weg naar den hemel kunnen afleggen, die aan gewichtige eischen hunner maatschappij voldaan hebben, te weten gehuwd zijn geweest en kinderen hebben gekregen en verder tot de dapperen hebben behoord.

Het animistisch geloof van den nog weinig ontwikkelden mensch geeft ons dus eenerzijds het beeld te aanschouwen van een wijsgeerig stelsel, waarbij hij in zijn dagelijksch leven in hooge mate steun meent te kunnen vinden en dat daarom ook voor hem is de handhaver van de overgeleverde gewoonten en de toetssteen van de zedelijkheidsbegrippen in zijne maatschappij, maar anderzijds omgeeft het hem als een eng kleed, dat de vrije ontplooiing van zijn geestelijk en lichamelijk kunnen op verderfelijke wijze aan banden legt en hem gevoerd heeft tot vreeselijke en wreede dwalingen, die dikwijls, zooals in den Indischen Archipel, overigens aan zijn eerder gevoelig karakter vreemd zijn.

NIEUWE BROCHURES

Hans Vaihinger en de Als-of-Philosophie, door Dr.
H. W. VAN DER VAART SMIT. f 0.75

Hermann Cohen en de Marburgsche School, door Dr.
H. W. VAN DER VAART SMIT. f 0.60

Kort Overzicht van de Metaphysische Stelsels. Uit
Wetenschappelijk en Godsdienstig Oogpunt,
door D. BURGER (Leeraar in de Natuurkunde aan een Lyceum
te Amsterdam). f 0.60

De Psycho-Analyse en de Godsdienst, door J. OLTEN.
f 0.60

De Philosophie een Rem voor de Wetenschap, door
Dr. C. VAN DIJK. f 0.60

De Psychologische Beteekenis der Richtingsverschillen, door Prof. Dr. J. LINDEBOOM. f 0.60

De Pijn. Een Psycho-Physiologische Studie, door
Dr. SEMI MEYER. f 0.60

De Christelijke Literatuur en het Ethisch Beginsel,
door J. PETRI. f 0.60

Mystiek, door Prof. Dr. G. VAN DER LEEUW. f 0.60

Het Volkstoneel, door H. G. CANNEGIETER. f 0.60

Vragen aangaande Christus

door GUSTAF AULÉN (Hoogleraar te Lund)

Geautoriseerde vertaling uit het Zweedsch

f 1.90 ingenaaid — f 2.50 gebonden met goudstempel

INHOUD: Godsgeloof en Christusgeloof. — Openbaring en Christus. — Christus' Levenswerk. — De Persoon van Christus.

Dr. M. VAN RHIJN in het Weekblad voor Christendom en Cultuur: „Ik heb het helder geschreven boek van Aulén met genoegen gelezen en zou het vooral aan jongeren willen aanraden. Het brengt midden in de groote vragen van het Evangelie. De vertaling is vlot... Wij zijn met dergelijke zeer bruikbare Zweedsche boeken hier te lande weinig bekend. Vertalen heeft hier zin. Zou er nog niet wat meer op dit gebied te vinden zijn?”

UITGAVEN DER HOLLANDIA-DRUKKERIJ TE BAARN

Bij de Hollandia-Drukkerij te Baarn is onlangs verschenen:

Graaf HERMANN KEYSERLING

- HET REISDAGBOEK - VAN EEN PHILOSOF

GEAUTORISEERDE NEDERLANDSCHE VERTALING
VAN J. L. PIERSON

MET EEN PORTRET VAN DEN SCHRIJVER

Twce deelen (980 blz.) — f 10.— ing.; f 13.— geb.

Mr. P. H. RITTER JR.: „Een van de merkwaardigste geschriften der moderne Europeesche letterkunde...”

Dr. W. J. AALDERS in *Stemmen des Tijds*: „Hij reist om zich zelf — d. i. het kleine persoonlijke ik — te ontvluchten en tegelijk zich in grooter, bovenpersoonlijken samenhang terug te vinden.

„Men begrijpt onmiddellijk, dat wie zóó reist iets méér doet dan zijn Baedeker volgen, en dat zijn Reisdagboek van belang moet zijn.

„Dit boek is buitengewoon rijk van inhoud. Over hoeveel handelt het: over wijsgeerige, religieuze, ethische, esthetische onderwerpen. Over vragen van raciaalen, economischen en politieken aard. Ook dieren, planten en menschen ontgaan niet aan de aandacht van dezen reiziger. Wat is de wereld toch rijk en groot, als men haar slechts vermag te zien. — Deze cultuur-philosoof is kunstenaar. Hij weet te verbinden, beweeglijk te maken, leven in te blazen...”

Dr. K. F. PROOST in *De Hervorming*: „De schrijver omvat de wereld in zijn blik, vergelijkt, weegt, doorvorscht, merkt op, maar altijd treft de blik dien hij diep in de dingen werpt. En gij kunt studeeren in vreemde godsdiensten, in handboeken of andere, maar vele waarin gij zoo levend, zoo diep en tegelijk zoo practisch in de problemen wordt ingeleid, zult ge niet vinden...”

„...overal opent Keyserling vergezichten, bekijkt hij de dingen van een kant, waaraan ge nog niet gedacht hadt. Hij dwingt tot verdieping, hernieuwde verdieping in tal van levensvraagstukken...”

„Terecht spreekt de vertaler van den magnetischen invloed dien men bij lezing zal ondergaan. Want zeer stellig gaat deze van dit boek uit”.

Dr. J. D. BIERENS DE HAAN in *Onze Eeuw*, schreef, na de vraag gesteld te hebben, of een vertaling van dit boek wel noodig was, o. m. het volgende: „Bij de lezing van het Hollandsche boek werd ik al meer voor de vertaling gewonnen. Inderdaad: dit belangrijke boek neemt in aantrekkelijkheid door zijn vertaling toe. Het is voor den vertaler een behoefte geweest om het werk, dat hem lief was, zoo dicht mogelijk in zijn eigen gedachteleven te betrekken, en dit was slechts mogelijk door in eigen taal over te denken wat Keyserling in de zijne had uitgesproken. Wanneer ik het boek in Duitsch origineel en in Nederlandsche overzetting vóór mij heb, kies ik onwillekeurig de laatste, niet om een grooter begrijpelijkheid die het boek daardoor heeft, maar door een meerdere intimiteit...”